

Ecologisch werkprotocol

Boonkweg 21 Haaksbergen

In het kader van de Flora- en faunawet

Status: concept

12-07-2016

Ecologisch werkprotocol

Boonkweg 21 Haaksbergen

In het kader van de Flora- en faunawet

In opdracht van:

HAMVAST bv
Dorpsstraat 68
7683 BL Den Ham
Contactpersoon: Dhr. G. Bargeman

Uitgevoerd door:

Ecochore Natuurtechniek
Ruiterweg 8
7152 DE EIBERGEN
T 0544-350297
M 06-15904121
E info@ecochore.nl
I www.ecochore.nl

Auteurs: B. Voerman

Datum: juli 2016

Correspondentie door Ecochore Natuurtechniek vindt uitsluitend plaats op digitale wijze of op FSC/PEFC gecertificeerd papier.

Foto voorzijde: zicht op het erf met de te verbouwen voormalige boerderij in het midden, de te slopen ligboxenstal aan de rechterzijde en links de te behouden schuur.

*Ecochore Natuurtechniek is aangesloten bij Samenwerkingsverband Ecologie:
www.ecochore.nl*

INHOUD

INHOUD	3
1. AANLEIDING EN DOEL	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Doel	4
1.3 Status	5
1.4 Leeswijzer.....	5
2. UITGANGSPUNTEN WERKZAAMHEDEN	6
2.1 Beschrijving ontwikkeling	6
2.2 Start en duur van de werkzaamheden.....	6
2.3 Effecten op natuurwaarden	6
3. MAATREGELEN VOOR FLORA EN FAUNA	7
3.1 Vleermuizen.....	7
3.1.1 Gewone dwergvleermuis	7
3.1.2 Te treffen maatregelen	7
3.2 Kerkuil (Tyto Alba)	9
3.2.1 Kerkuil	9
3.2.2 Te treffen maatregelen	11
3.3 Grondgebonden zoogdieren	12
3.3.1 Steenmarter.....	12
3.3.2 Te treffen maatregelen	12
4. SAMENVATTING TE TREFFEN MAATREGELEN - WERKPROTOCOL	14
ECOLOGISCH PROTOCOL - MAATREGELEN IN DE TIJD	15
BIJLAGE 1: LOCATIES COMPENSATIEMOGELIJKHEDEN	16
BIJLAGE 2: UITGANGSPUNTEN OPHANGEN VLEERMUIS- EN KERKUILKASTEN	17

1. AANLEIDING EN DOEL

1.1 Aanleiding

Op de locatie Boonkweg 21 in Haaksbergen is de eigenaar voornemens enkele opstallen en aan agrarische activiteiten gerelateerde bouwwerken te slopen. Zie figuur 1 voor een overzicht van de planlocatie. In het kader van de VAB-wonen regeling zal middels een bestemmingsplanwijziging een nieuwe woonbestemming worden aangevraagd.

De voornoemde ontwikkeling zal van invloed zijn op aanwezige flora en fauna. Tijdens uitgevoerd natuuronderzoek in 2013 zijn in het plangebied enkele beschermde soorten vastgesteld. In de opgestelde rapportages van de betreffende ecologische onderzoeken^{1,2}, is beschreven dat mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn om de aanwezigheid van de soorten, de instandhouding van de soorten en bescherming van individuen van enkele beschermde soorten te waarborgen. Onderliggend werkprotocol bundelt de mitigerende en mitigerende maatregelen uit de rapportage.

Tijdens de uitgevoerde natuuronderzoeken zijn enkele beschermde diersoorten aangetroffen. Van drie soorten zijn verblijfplaatsen vastgesteld die zullen verdwijnen door de voorgenomen sloop van de gebouwen. Voor deze soorten is nadere inspanning noodzakelijk om de lokale populaties duurzaam te behouden en individuen te sparen.

Het betreft de beschermde soorten:

Zoogdieren

- Gewone dwergvleermuis
- Steenmarter

Vogels

- Kerkuil

1.2 Doel

Dit werkprotocol heeft tot doel:

- Beschrijven van maatregelen om schade aan lokale populaties te voorkomen of te minimaliseren;
- Invulling te geven aan de zorgplicht zoals deze door de Flora- en faunawet wordt opgelegd aan de initiatiefnemer.

Door het uitvoeren van de in dit werkprotocol beschreven maatregelen, wordt op zorgvuldige wijze rekening gehouden met de aanwezige ecologische waarden op het erf die beschermd zijn in het kader van de Flora- en faunawet en de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. De uitvoerende in het veld is verantwoordelijk voor een juiste uitvoering en het juiste handelen zoals beschreven in dit werkprotocol. Bij controle van het bevoegd gezag kan dit document worden overhandigd ter onderbouwing van de werkzaamheden.

Dit werkprotocol is erop gericht de aanwezige populaties binnen het plangebied en de directe omgeving te behouden en schade aan individuen te voorkomen. Door het uitvoeren van de in dit protocol beschreven maatregelen en methoden wordt de aanwezigheid van deze soorten en individuen gewaarborgd en blijft het gebied voor deze soorten functioneren.

Vóór het daadwerkelijk slopen, en daardoor verwijderen van de vaste verblijfplaatsen zoals deze zijn vastgesteld in de schuren, dient een ontheffing bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland te worden aangevraagd.

¹ Voerman, B. Quickscan natuuronderzoek Boonkweg 21 in Haaksbergen; rapportnummer: 13467 Ecochore Natuurtechniek, juli 2013.

² Voerman, B. Aanvullend natuuronderzoek Boonkweg 21 in Haaksbergen; rapportnummer: 13484 Ecochore Natuurtechniek, oktober 2013.

1.3 Status

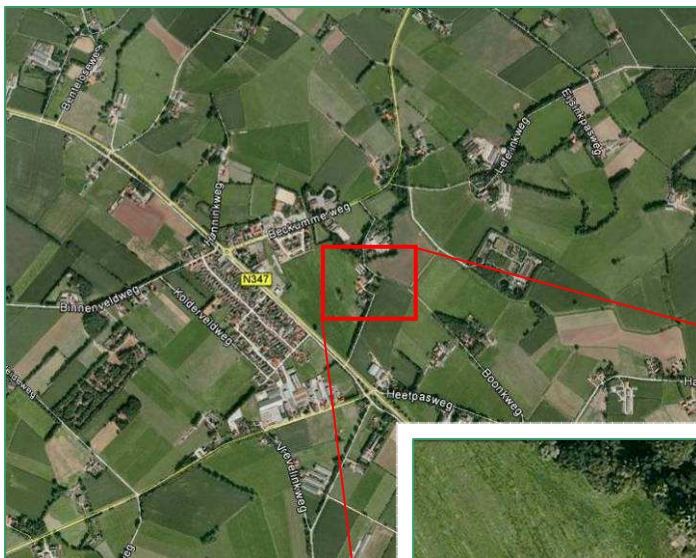
Het is van belang dat dit werkprotocol voorafgaande aan de werkzaamheden wordt vastgesteld en dat tijdens de werkzaamheden aantoonbaar wordt gehandeld conform de in dit werkprotocol opgenomen methoden. Dit 'aantoonbaar handelen' kan worden gerealiseerd door het beschrijven van de werkzaamheden in een logboek.

Tijdens de uitvoering dient dit werkprotocol op de werklocatie aanwezig te zijn en dient de inhoud ervan bekend te zijn bij de betrokken werknemers.

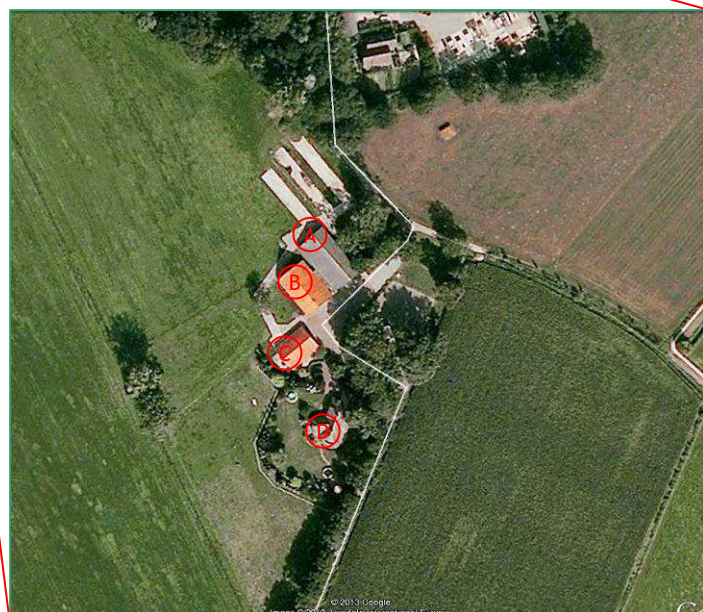
1.4 Leeswijzer

Dit ecologisch werkprotocol is opgebouwd uit een aantal elementen die de voorgestelde mitigatieopgave en werkzaamheden onderbouwen. Een overzicht van de handelingen is opgenomen in hoofdstuk 4.

- In hoofdstuk 2 worden de uitgangspunten beschreven waaraan de relatie met beschermde soorten wordt getoetst.
- In hoofdstuk 3 worden de aangetroffen beschermde soorten beschreven en worden de maatregelen weergegeven die noodzakelijk zijn om overtreding van de Flora- en faunawet te voorkomen of te minimaliseren en de functionaliteit van voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaatsen te bewaren - mitigatie en compensatie.
- In hoofdstuk 4 worden de maatregelen gebundeld en in een tijdsplanning weergegeven - Ecologisch protocol.

Figuur 1. Ligging onderzoeksgebied.

Uitsnede betreft het erf met opstallen.
 A - ligboxenstal
 B - voormalige boerderij
 C - te behouden schuur
 D - woonhuis

Bron: Google Earth.

2. UITGANGSPUNTEN WERKZAAMHEDEN

In dit hoofdstuk worden de uitgangspunten beschreven ten aanzien van de uit te voeren werkzaamheden. Op deze uitgangspunten en de in hoofdstuk 3 beschreven ecologische kenmerken per diersoort, zijn de noodzakelijke maatregelen beschreven.

2.1 Beschrijving ontwikkeling

De werkzaamheden zullen bestaan uit het slopen van de meeste opstallen en aan agrarische activiteit gerelateerde objecten en het intensief verbouwen van de voormalige boerderij. In de voormalige boerderij zullen nieuwe woningen worden geïntegreerd. De huidige woning met naastgelegen schuur blijft gehandhaafd.

Ingrepen die daartoe in het plangebied moeten plaatsvinden bestaan voornamelijk uit:

- Slopen opstallen;
- Slopen mestbassin;
- Verbouwen oude boerderij;
- Opbreken verharding;
- Herinrichten erf.

2.2 Start en duur van de werkzaamheden

De werkzaamheden zullen globaal uit de volgende hoofdonderdelen bestaan:

- Sloop opstallen en mestbassin
 - winter 2016-2017
- Verwijderen verharding
 - winter 2016-2017
- Verbouwen voormalige boerderij
 - vanaf winter 2016-2017

Mitigerende en compenserende maatregelen:

- Aanbrengen nieuwe vleermuis- en kerkuilvoorzieningen
 - augustus 2016
- Aanbrengen nieuw steenmarterverblijf
 - augustus 2016
- Ongeschikt maken gebouw voor vleermuizen voorafgaande aan renovatie
 - Winter 2016-2017 - in elk geval voor het nieuwe vliegseizoen vanaf maart 2017

2.3 Effecten op natuurwaarden

Door de voorgenomen sloop van de beschreven opstallen en grootschalige renovatie van de voormalige boerderij, zijn op korte termijn verschillende effecten te verwachten doordat er 1 rustlocatie van kerkuil, 4 balts-/paarplaatsen van solitaire mannetjes gewone dwergvleermuis en 1 vaste verblijfplaats van steenmarter verdwijnen. Door het op de juiste wijze treffen van mitigerende en compenserende maatregelen, worden negatieve effecten op de individuen en populaties voorkomen.

In hoofdstuk 3 is per soort beschreven welke negatieve effecten er concreet kunnen ontstaan en op welke wijze deze dienen te worden voorkomen of te worden gemitigeerd.

3. MAATREGELEN VOOR FLORA EN FAUNA

In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke werkwijze dient te worden gevolgd om negatieve effecten op de beschermde soorten te voorkomen.

3.1 Vleermuizen

Algemeen

Vleermuizen leven binnen een netwerk van verschillende verblijfplaatsen in bomen en in gebouwen, waarbij de beschikbaarheid van foerageermogelijkheden in de omgeving van belang is. De belangrijkste voedselbron voor vleermuizen wordt gevormd door insecten en andere geleedpotigen, die gedurende het jaar sterk onderhevig zijn aan schommelingen qua beschikbaarheid. In mei verzamelen de vrouwtjes zich in voortplantingskolonies voor het werpen van hun jong, de mannen verblijven solitair of in kleine mannengroepen vaak in de nabijheid van een kraamkolonie. Vervolgens trekken de mannetjes eind augustus en september naar hun paarverblijfplaatsen of ontmoeten elkaar in mogelijke winterverblijfplaatsen om te paren. De periode september - oktober is voor vleermuizen ook een belangrijke periode aangezien zij dan een vetreserve voor de winterslaap moeten opbouwen (Dietz., *C et all*, 2011). Vanaf november tot en met maart verblijven vleermuizen vaak in hun winterverblijf. Jaarlijks gebruiken ze afwisselend de verschillende verblijfplaatsen binnen hun netwerk.

3.1.1 Gewone dwergvleermuis

Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*)

In de te renoveren voormalige boerderij zijn 4 zomer-, balts-/paarverblijfplaatsen aangetroffen van mannetjes van gewone dwergvleermuis. Gezien de omstandigheden en de staat van het gebouw en het ontbreken van specifieke winterzwerfende indicaties, is geoordeeld dat het gebouw niet als winterverblijfplaats in gebruik is.

Door de geplande sloop zullen de verblijfplaatsen verdwijnen. Hierdoor is het noodzakelijk mitigerende (lees verzachtende) maatregelen te treffen om te voorkomen dat individuen worden geschaad en schade ontstaat aan de lokale populatie. Voor dit feitelijk verwijderen van de verblijfplaatsen, door de geplande renovatie, is een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet noodzakelijk.

Gezien het gedrag en een maal vanuit een vaste plek roepende mannetjes, kan worden aangenomen dat de paarverblijfplaatsen van de aangetroffen mannetjes zich redelijkerwijs tussen de dakpannen en/of dakbeschot bevinden. Door het ontbreken van geschikte spouwmuuren zijn hierin geen geschikte winter- of grote zomerverblijfplaatsen aanwezig.

De biotoop zal door de geplande sloop en renovatie van de gebouwen slechts marginaal wijzigen. De groenstructuren op en rondom het erf zullen in hoofdlijnen behouden blijven. Met name de forse houtopstanden langs de Boonkweg en op het erf worden ingepast. Hierdoor zal de foerageerfunctie voor de aanwezige populatie behouden blijven.

Gezien de opbouw van de omgeving en de tijdens het onderzoek vrij grote aantal aangetroffen vleermuizen vanaf een andere locatie, kan worden aangenomen dat de opgaande hoofdstructuren als geschikt foerageergebied kunnen worden aangemerkt.

3.1.2 Te treffen maatregelen

Mitigatie

Periode van ingreep

- De periode van start van de (dak)renovatie dient te worden afgestemd op de ecologie van de soort waardoor deze werkzaamheden buiten de meest kwetsbare perioden moet worden uitgevoerd. De periode van renovatie staat gepland in de winter van 2016-2017. Ten aanzien van de functie van dit gebouw voor vleermuizen (balts/paar- en zomerlocatie) is deze periode het minst ongunstig. De zomerperiode is minder geschikt voor dakrenovatie aangezien solitaire mannetjes van het gebouw gebruik kunnen maken. Ook ligt deze periode in het vogelbroedseizoen waardoor sloop niet is toegestaan indien broedende vogels in de directe omgeving aanwezig zijn die door de werkzaamheden kunnen worden verstoord.

Verstoren van microklimaat

- Hoewel er geen winterverblijven in het gebouw zijn aangetroffen, is het niet geheel onmogelijk dat een enkel solitair mannetje in warme winters van het gebouw gebruik maakt om te overdagen. Doordat het verlaten van de verblijfplaats van verschillende factoren afhankelijk is, dient voorafgaande aan de renovatie verstoring plaats te vinden van het binnenklimaat waardoor een eventueel nog aanwezige vleermuis gestimuleerd wordt de verblijfplaats te verlaten en elders een nieuw verblijf te zoeken. *Deze afweging geldt uiteraard ook als op een ander moment dan in de winter renovatie aan het dak wordt uitgevoerd.*

Concreet betekent dit dat ruim voor de start van de werkzaamheden (minimaal 1 week) forse delen van het pannendak en (windveer)betimmering worden verwijderd zodoende dat verstoring van het aanwezige microklimaat plaatsvindt. Hierdoor worden eventueel aanwezige dieren passief gedwongen te vertrekken.

- **Controle**

Voor de start van de werkzaamheden dient door een vleermuisdeskundige te worden beoordeeld of het gebouw 'vleermuisvrij' is. Deze controle is van toepassing buiten de winterperiode of in een relatief warme winter (gemiddelde temperatuur >8 °C). Indien vleermuizen aanwezig zijn kan hierdoor gericht worden aangegeven welke maatregelen alsnog noodzakelijk zijn om schade aan de individuen te voorkomen.

Samenvattend:

- Vleermuisvriendelijk strippen van de woning (dak), uitsluitend tijdens relatief warme nachten (> 8 °C) met gunstige weersomstandigheden uitvoeren.
- Geef vleermuizen een paar dagen de tijd om zelfstandig te vertrekken na de verstoring van het binnenklimaat.
- Voor de start van de daadwerkelijke renovatie altijd een vleermuisonderzoeker laten controleren of het gebouw 'vleermuisvrij' is.

Door het redelijkerwijs ontbreken van een winterverblijf kan worden gesteld dat in koude perioden, bijvoorbeeld meerdere dagen vorst direct voorafgaande aan de ingreep aan het dak, vleermuisvriendelijk strippen niet noodzakelijk is.

Compensatie

Te treffen permanente voorzieningen

Door de sloop zullen vier paarlocaties verdwijnen waardoor compensatie noodzakelijk is om overtreding met de Flora- en faunawet en schade aan de lokale populatie gewone dwergvleermuizen te voorkomen. Om de kans op vestiging in nieuwe voorzieningen te vergroten en een stabiele populatie te behouden, wordt in de Soortenstandaard van RVO als uitgangssituatie een minimale compensatieverhouding van 1-4 gehanteerd. Hierdoor is het noodzakelijk dat minimaal 16 duurzaam aangebrachte voorzieningen (kasten) in de omgeving worden gerealiseerd. Uit recente uitspraken van RVO (destijds: Dienst Regelingen) blijkt dat kasten bestaande uit meerdere compartimenten die daardoor afzonderlijke verblijven kunnen vormen voor meer individuen, als meerdere voorzieningen per kast kunnen worden gerekend. Indien in dit geval wordt gekozen voor kasten met drie compartimenten, zijn daardoor slechts 5 kasten noodzakelijk. In dit document wordt uitgegaan van 5 kasten met compartimenten.

Type vleermuiskasten

Specifiek voor balts-, paar- en zomerverblijven worden kasten van het type Almodovar (Vivara.nl) voorgesteld. Deze kasten bestaan uit meerdere compartimenten en bieden geschikte verblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen, zowel aan bomen als aan gebouwen.

Geschikte locaties voor de vleermuiskasten kunnen zowel binnen het plangebied als langs de Boonkweg worden gezocht. Er vanuit gaande dat de huidige woning en de naastgelegen schuur (C en D in figuur 1) behouden blijven, zijn er de volgende mogelijkheden:

- Aanbrengen van geschikte kasten aan te behouden forse zomereiken op de planlocatie en direct langs de Boonkweg;
- Aanbrengen van geschikte kasten aan de schuur (C).

Ad 1. Op het erf en langs de Boonkweg staan diverse forse zomereiken. Hierin kunnen de kasten worden aangebracht. Rondom de kast is het wel noodzakelijk dat er een obstakelvrije invliegmogelijkheid ontstaat.

Ad 2. De schuur (C) binnen het plangebied blijft behouden. Het aanbrengen van permanente kasten aan dit gebouw vormt een zeer geschikte compensatiemogelijkheid.

Een combinatie van beide punten, door het verdelen van de kasten over zowel bomen als de schuur geniet veruit de voorkeur - zie bijlage 1.

Uitgangspunten:

- De kasten worden verdeeld over verschillende windrichtingen aangebracht waardoor variatie in microklimaat ontstaat.
- De kasten dienen op minimaal 3 meter hoogte te worden aangebracht.
- Binnen een straal van 3-4 meter voor de uitvliegopening mogen geen objecten als bomen, takken of lichtbronnen worden geplaatst of aanwezig zijn om zo een vrije en zo donker mogelijke in- en uitvliegopening te waarborgen.
- De kasten dienen duurzaam behouden te blijven.

Door het aanbrengen van bovengenoemde kasten wordt gegarandeerd dat het totale aanbod aan verblijfplaatsen in het gebied binnen het leefgebied van deze kolonie gewone dwergvleermuizen, te allen tijde wordt gegarandeerd en zelfs toeneemt.

Tijdelijke maatregelen

Door de renovatie in de winter en het vóór het nieuwe vleermuisvliegseizoen van 2017 aanbrengen van geschikte alternatieve verblijfplaatsen, zijn er geen tijdelijke maatregelen ten aanzien van verblijfplaatsen noodzakelijk. Tijdens de balts-/paarperiode en zomerperiode 2017 zijn immers alle alternatieve locaties reeds meerdere maanden beschikbaar. Hierdoor is er geen moment met verminderd aanbod van verblijfflocaties.

Afweging - resultaat

Het gebied zal als leefgebied voor gewone dwergvleermuis veranderen. Eveneens zal een vermindering van aanbod van verblijffplaatsen binnen het strikte plangebied in beginsel aanwezig zijn. Door het plaatsen van een ruim aanbod van nieuwe vleermuis kasten in de directe omgeving verdeeld over verschillende windrichtingen, ontstaat een ruim aanbod aan verblijffplaatsen.

Ook de forse bomen blijven gehandhaafd zodat een kroonlaag met ondergroei behouden blijft en het gebied voor vleermuizen als foerageerplek kan blijven fungeren.

Hierdoor kan worden gesteld dat behoud van de lokale populatie gewone dwergvleermuizen gewaarborgd is en blijft de lokale populatie behouden.

3.2 Kerkuil (*Tyto Alba*)

3.2.1 Kerkuil

Ecologie

Leefwijze

Kerkuilen zijn standvogels. Als ze eenmaal zijn gevestigd, blijven kerkuilen meestal hun hele leven in hetzelfde gebied. Slechte weersomstandigheden en voedselschaarste in de winter kunnen leiden tot zwerfgedrag. De paarband is sterk. Als één van de volwassen vogels sterft, wordt zijn of haar plek meestal snel ingenomen door een nieuwe partner.

De voortplantingsperiode begint in februari met toenemend territoriaal gedrag. Ook zijn beide partners steeds meer aanwezig op de nestplaats. De leg van de eerste broedsels vindt meestal van eind maart tot begin mei plaats. In muizenrijke jaren zijn er vervolgbroedsels in juli en augustus en soms ook nog van oktober tot december. Er worden vier tot zeven eieren per broedsel gelegd. In muizenrijke jaren kan een broedsel tot twaalf eieren bevatten. Het broeden duurt ongeveer 30 dagen. In die periode brengt het mannetje voedsel naar het vrouwtje. De eieren komen één tot twee dagen na elkaar uit.

Ongeveer zestig dagen nadat ze uit het ei zijn gekomen, zijn de jongen vliegvlug. In hun tiende week worden de jongen langzamerhand zelfstandig. Ze worden dan nog maar weinig door hun ouders gevoerd. Als ze 3 tot 4 maanden oud zijn, worden ze uit het territorium van hun ouders

verjaagd. Jonge kerkuilen kunnen flinke afstanden afleggen op zoek naar geschikt leefgebied. Aan het einde van het eerste levensjaar zijn kerkuilen geslachtsrijp.

Winters met een gesloten sneeuwdek van minimaal 15 centimeter dik of met strenge vorst veroorzaken veel slachtoffers door de slechte voedselomstandigheden. Daarnaast worden kerkuilen vaak als verkeerslachtoffer gevonden. Botsingen met voertuigen zijn tegenwoordig een belangrijke doodsoorzaak. Ook voedselschaarste door schaalvergroting in het kleinschalige agrarische cultuurlandschap heeft geleid tot veel sterfte. De havik, de steenmarter en de oehoe zijn natuurlijke vijanden van de kerkuil in Nederland. De bosuil, de torenvalk, de kauw en de holenduif zijn belangrijke broedplaatsconcurrenten.

Kerkuilen zijn echte nachtjagers. Vanaf een uur na zonsondergang verlaat de kerkuil zijn roestplaats om te gaan jagen. De kerkuil jaagt laagvliegend via vaste routes, biddend, vanaf zitplekken zoals hekpalen of kilometerpaaltjes langs wegen, en vanaf laaghangende takken van bomen.

Kerkuilen hebben een goed ontwikkeld gehoor. Ze vliegen vrijwel geheel geruisloos. Het foerageergebied wordt vaak gedeeld met andere kerkuilen. Alleen in de buurt van de nestplek is de kerkuil fel territoriaal.

Voedsel

Kerkuilen eten voornamelijk veld- en spitsmuizen, maar ook wel andere muizensoorten. Muizen vormen ongeveer 98 procent van het voedsel van de kerkuil. De veldmuis is één van de belangrijkste prooidieren. De veldmuis vertoont per jaar grote wisselingen in aantallen. Betere jaren van de veldmuis leiden tot goede broedjaren voor de kerkuil. Dit soort betere jaren komen tegenwoordig steeds minder voor. De kerkuil eet, afhankelijk van het aanbod, ook wel eens een mus of een spreeuw.

Beschrijving habitat

De kerkuil is een soort die voorkomt in cultuurland met gras- en bouwlanden die begrensd worden door kruidenrijke akkerranden, houtwallen, heggen of bosjes. De soort worden bijna nooit aangetroffen in bossen. Ze broeden vooral in de hoge, donkere delen van boerschuren, kerken, kastelen en torens. Die moeten dan wel voor de kerkuil toegankelijk zijn. Tegenwoordig wordt er veel gebruikgemaakt van speciale kerkuilkasten.

Voortplantingsplaatsen en vaste rust- en verblijfplaatsen

De kerkuil gebruikt een aantal vaste plekken in zijn territorium als voortplantingsplaats en/of als vaste rust- en verblijfplaats. Hij wisselt tussen deze plekken. De plekken kunnen enkele honderden meters afstand van elkaar liggen. De kerkuil is flexibel in het wisselen van vaste plek. Het is daarbij wel essentieel dat het aanbod van geschikte plekken groot genoeg is. Dit aanbod wordt voornamelijk gevormd door de ongeveer 15.000 kerkuilkasten in Nederland. Het is belangrijk dat de plekken donker en tochtvrij zijn.

Voortplantingsplaatsen

De kerkuil broedt bij voorkeur op donkere plaatsen. In Nederland zijn ze daarbij vrijwel volledig aangewezen op boerschuren, kerktorens en andere gebouwen. De kerkuil broedt tegenwoordig in ongeveer 90 procent van de gevallen in nestkasten die in deze gebouwen zijn geplaatst. Bij uitzondering broedt de kerkuil ook nog wel eens in een holle boom. De voortplantingsplaats is als zodanig in gebruik in de periode van februari tot en met half augustus. In muizenrijke jaren eindigt de periode in oktober of november, en in zeer muizenrijke jaren in december. De voortplantingsplaats is na de voortplantingsperiode vaak ook als rust- en verblijfplaats in gebruik. Het nest bestaat uit een zacht laagje met wat braakballen.

De kerkuil is zeer honkvast. Als hij eenmaal een leefgebied heeft gekozen blijft hij het hele jaar en zijn hele leven in de buurt. Kerkuilen kunnen het nest het gehele jaar door gebruiken. De winterverblijfplek is vaak wel een andere plaats dan de voortplantingsplek. Ook bij een tweede legsel wisselt de kerkuil vaak van plek.

Kerkuilen zijn in staat om nieuwe nestplekken in de directe omgeving te vinden en te accepteren, als dat nodig is. De voortplantingsplaatsen kunnen wisselen binnen het leefgebied van een kerkuil. Het is belangrijk dat deze alternatieven zich op donkere plekken bevinden. Als de nestgelegenheid de beperkende factor is of is geworden, kunnen ze nieuw aanbod, zoals kerkuilkasten, gaan bewonen.

Overige rust- en verblijfplaatsen

Vaak gebruiken zowel het mannetje als het vrouwtje de nestplek ook buiten de voortplantingsperiode, maar dan als vaste rust- en verblijfplaats. De winterverblijfplaats is echter lang niet altijd dezelfde plaats als de voortplantingsplaats. Deze rust- en verblijfplaatsen zijn bij voorkeur niet uitpandig. In de winter, vooral in de perioden met een dik sneeuwdek, hebben de kerkuilen dan onvoldoende de mogelijkheid om voedsel te vinden. Bij inpandige verblijfplaatsen kunnen ze in de schuur foerageren.

Uit: 'Soortenstandaard Kerkuil' - Dienst Regelingen Ministerie van Economische Zaken.

Waarnemingen tijdens onderzoek

Van de kerkuil is 1 vaste rustlocatie vastgesteld. Door de voorgenomen sloop van de ligboxenstal zal de planlocatie als rustgebied en foerageergebied worden aangetast.

Voor deze soort mag het leefgebied niet verslechteren en dient te allen tijde het totaal aantal vaste rust- en verblijfloccaties behouden te blijven en het leefgebied te blijven functioneren.

3.2.2 Te treffen maatregelen

Feitelijk mag er op geen enkel moment een verslechtering van de functionaliteit van een voortplantingsplaats en/of van een vaste rust- en verblijfplaats optreden. Door het uitvoeren van de juiste mitigerende maatregelen voorafgaande aan de feitelijke sloop, zoals hier onder beschreven, wordt verslechtering of vernietiging voorkomen.

Mitigatie

Periode van ingreep

- De periode van start van de sloop dient te worden afgestemd op de ecologie van de soort waardoor deze werkzaamheden buiten de meest kwetsbare perioden moeten worden uitgevoerd. De meeste kwetsbare periode voor kerkuilen is de broedperiode. Deze periode is bij deze soort sterk afhankelijk van het voedselaanbod en is daardoor niet binnen vaste grenzen aan te geven. Wel kan globaal aangegeven worden dat de periode voor het verwijderen van de huidige vaste verblijfplaats het minst gunstig is in de periode februari-september. In die periode zal redelijkerwijs in de omgeving een nestlocatie zijn waardoor een rustend dier met regelmaat gebruik kan maken van het plangebied. Ook is het niet ondenkbaar dat de plangebied in enig jaar ook als broedlocatie wordt gebruikt. Hoewel dit tijdens het uitgevoerde onderzoek in 2013 niet is vastgesteld, is vooraf controle naar broedende uilen noodzakelijk. De periode van sloop staat gepland in de winter van 2016-2017. Ten aanzien van functie van dit gebouw voor kerkuilen is deze periode het meest geschikt.

Te treffen permanente voorzieningen

- Behouden van een vaste rust- en verblijfplaats binnen het plangebied door tijdig voldoende nieuwe huisvestingsmogelijkheden aan te bieden;
- De vervangende nestgelegenheid moet duurzaam genoeg zijn;
- De vervangende rustgelegenheid moet voldoende veiligheid bieden tegen predatoren;
- De vervangende nestgelegenheid moet functioneel zijn voorafgaande aan de sloop van de ligboxenstal;
- Sloop van de ligboxenstal moet buiten het buiten het broedseizoen van kerkuilen. De broedperiode ligt globaal tussen half maart tot eind augustus;
- Voorafgaande aan de sloop wordt de locatie ongeschikt gemaakt (verstoren) voor roestende kerkuilen waardoor geen individuen worden geschaad.

Kerkuilkasten

Vervangende rustgelegenheid kan worden aangeboden in de vorm van kerkuilkasten, waarbij conform de soortenstandaard een verhouding gehanteerd dient te worden van 1:2. Hierbij is het van belang dat er 2 kasten binnen de planlocatie of op naastgelegen erven worden aangebracht. Een geschikte locatie voor de kast is in de te behouden stal naast het huidige woonhuis. Hier kan in de nok van de schuur een kast worden opgehangen, en zal een opening (15x15) in de nok van een gevel aangebracht moeten worden. Indien gewenst kan de kast direct achter het gat worden aangebracht waardoor de kerkuil zich niet vrij in de schuur kan verplaatsen. Een andere kast dient in de directe omgeving, bij voorkeur in een schuur of loods te worden aangebracht.

Voer de werkzaamheden bij voorkeur uit met behulp van een lokale kerkuilenwerkgroep of een ter zake kundig ecooloog.

Door toepassing van het bovenstaande komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding en zijn geen verdere maatregelen noodzakelijk.

Tijdelijke maatregelen

De sloop is gepland in de winter. Voor het nieuwe broedseizoen 2017 worden de nieuwe voorzieningen in de directe omgeving aangebracht. Hierdoor is er geen moment van verminderd aanbod aan rustlocaties en is sprake van uitbreiding van potentiële broedlocaties. Hierdoor zijn er geen tijdelijke maatregelen ten aanzien van rustlocaties noodzakelijk aangezien er geen moment met verminderd aanbod van rustlocaties is.

Afweging - resultaat

Feitelijk mag er op geen enkel moment een verslechtering van de functionaliteit van een voortplantingsplaats en/of van een vaste rust- en verblijfplaats optreden, ook niet tijdelijk. De functionaliteit van de voortplantingsplaats en/of van de vaste rust- en verblijfplaats wordt aangetast als de voortplantingsplaats of verblijfplaats zelf of essentiële delen van het gebied rond de aangetroffen voortplantingsplaats of verblijfplaats vernietigd worden, of als de kwaliteit ervan achteruitgaat, waardoor de voortplantingsplaats of verblijfplaats zijn functie niet meer kan vervullen. In het gebied is sprake van een intensief gebruikte vaste verblijfplaats, niet zijnde een broedlocatie in 2013. Door het toepassen van enkele hierboven aangegeven maatregelen komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding en blijft de locatie (het perceel en omgeving) duurzaam geschikt als vaste verblijfslocatie en kan het mogelijk functioneren als toekomstige broedlocatie.

Door toepassing van het bovenstaande komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding en zijn geen verdere maatregelen noodzakelijk.

3.3 Grondgebonden zoogdieren

3.3.1 Steenmarter

Steenmarters zijn hoofdzakelijk solitair levende dieren. Alleen vrouwtjes met jongen leven langere tijd gezamenlijk in een territorium. Binnen het territorium hebben deze dieren enkele verblijfplaatsen die met regelmaat worden gebruikt. Het verwijderen van een verblijfplaats kan daardoor een grote impact hebben op de leefwijze van het aanwezige dier. Het verwijderen van een vaste verblijfplaats is daardoor in feite ontheffingsplichtig. Indien de locatie ten tijde van de sloop niet in gebruik is en er een alternatieve permanente verblijfplaats in de directe omgeving wordt gerealiseerd, is een ontheffing niet noodzakelijk.

Waarnemingen tijdens onderzoek

In de voormalige boerderij is een vaste verblijfplaats van steenmarter (*Martes foina*) vastgesteld. Deze soort is opgenomen in Tabel 2 van de Flora- en faunawet (Ff-wet). Er is geen indicatie voor een verblijfplaats van een vrouwtje met jongen vastgesteld.

3.3.2 Te treffen maatregelen

Door het uitvoeren van de juiste mitigerende en compenserende maatregelen voorafgaande aan de feitelijke sloop, zoals hier onder beschreven, wordt verslechtering of vernietiging voorkomen.

Mitigatie

Periode van ingreep

- De meeste kwetsbare periode voor steenmarters is als de vaste verblijfplaats gebruikt wordt door een vrouwtje met jongen. Deze periode is bij deze soort globaal genomen tussen maart en juli. Tijdens het uitgevoerde onderzoek in 2013 zijn geen aanwijzingen van een vrouwtje met jongen aangetroffen. Het is echter niet ondenkbaar dat in navolgende jaren hiervan wel sprake is. Hierdoor dient verstoring in de genoemde voortplantingsperiode te worden voorkomen. Gezien de planning van renovatie vanaf het najaar van 2016, kan worden gesteld dat er geen sprake is van verstoring gedurende de voortplanting.

Compensatie

Te treffen permanente voorzieningen

In de te behouden struwelen, bijvoorbeeld langs de noordzijde van het perceel, zijn zeer geschikte en eenvoudige maatregelen mogelijk om een permanente verblijfplaats te realiseren. Door deze locatie geschikt te maken is hervestiging van de soort in nieuwe woningen of in naburige woningen, en daardoor te verwachten overlast, in veel gevallen te voorkomen. In de brochure `Steenmarters in en om het huis` van de zoogdiervereniging staat beschreven hoe een dergelijke nieuwe verblijfslocatie kan worden ingericht, zie <http://www.zoogdiervereniging.nl/node/271>. Een dergelijk verblijf bestaat uit een eenvoudig stenen binnenwerk dat met een forse takkenhoop wordt afgedekt.

Het verdient aanbeveling de werkzaamheden en de locatiekeuze met een soortdeskundige te overleggen.

Samengevat zijn de volgende handelingen noodzakelijk:

- Aanbrengen nieuwe verblijfplaats binnen het territorium ruim vóór eventuele verstoring;
- Verstoring in het najaar door grotendeels dichtmaken van diverse openingen in het gebouw, waarbij minimaal 1 ontsnappingsmogelijk gehandhaafd blijft. Deze opening kan middels een losse prop kranten tijdelijk worden gedicht. Indien de krantenprop enkele dagen blijft zitten kan worden gesteld dat er geen steenmarter van de opening gebruik maakt en kan deze eveneens worden gedicht.
- Vaststellen gebruik voorafgaande aan de sloop:
 - Indien aanwezig dan diervriendelijk verjagen
 - Indien niet aanwezig geen nadere actie noodzakelijk.
- Een en ander bij voorkeur in overleg met een ter zake kundig ecooloog uitvoeren.

Tijdelijke maatregelen

De renovatie is gepland in de winter. Voorafgaande aan de werkzaamheden wordt een nieuwe verblijfslocatie gerealiseerd in de directe omgeving. Hierdoor is er geen moment van verminderd aanbod aan rustlocaties. Hierdoor zijn er geen tijdelijke maatregelen ten aanzien van rustlocaties noodzakelijk.

Afweging - resultaat

Door het aanbieden van een nieuwe verblijfslocatie ruim voor het verstoren en ongeschikt maken van de huidige locatie, is er geen sprake van een verminderd aanbod aan verblijfplaatsen en blijft het plangebied functioneren als verblijfplaats en leefgebied van de aanwezige steenmarter.

Door het toepassen van de hierboven aangegeven maatregelen komt de gunstige staat van instandhouding niet in het geding en blijft de locatie (het perceel en omgeving) duurzaam geschikt als vaste verblijfslocatie en zijn geen verdere maatregelen noodzakelijk.

Kader: Ter zake kundige

Met een ter zake kundige wordt bedoeld een deskundige die voor de situatie en soorten waarvoor hij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dienen te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie, en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging VZZ, RAVON, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, Staatsbosbeheer of een terreinbeherende natuurbeschermingsorganisatie) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van soortenmonitoring en/of -bescherming.

4. SAMENVATTING TE TREFFEN MAATREGELN - WERKPROTOCOL

In het voorgaande hoofdstuk zijn per soort specifieke maatregelen beschreven die noodzakelijk zijn ter voorkoming van schade aan individuen en populaties van beschermde dieren. Door het uitvoeren van de genoemde maatregelen en werkmethoden worden de lokale populaties duurzaam binnen de planlocatie behouden.

Werkzaamheden gedurende een kalenderjaar

Aangezien niet alle maatregelen in elk jaargetijde kunnen worden uitgevoerd, staan in de tabel op bladzijde 15 de maatregelen, waarmee rekening moet worden gehouden, per onderdeel opgesomd.

Neem bij twijfel of vragen altijd contact op met betrokken ecooloog:

- B. Voerman - Ecochore Natuurtechniek - 06-15904121

ECOLOGISCH PROTOCOL - MAATREGELEN IN DE TIJD

	Maatregel	Niet gebonden aan periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sept	okt	nov	dec
Maatregelen voorafgaande aan de uitvoering ^{*1}	Implementeren ecologisch protocol op werkvloer	2016												
	Aanvragen ontheffing Flora- en faunawet								2016					
	Aanbrengen permanente vleermuiskasten									2016				
	Aanbrengen permanente kerkuilkasten									2016				
Maatregelen	Aanbrengen permanente steenmarterverblijfplaats									2016				
	Gewone dwergvleermuis	Vleermuisvriendelijk strippen voormalige boerderij										2016		
	Kerkuil	Controle achtergebleven vleermuizen door ecooloog										2016		
		Verstoren verblijfplaats ligboxenstal										2016		
Steenmarter	Controle gebruik door kerkuik door ecooloog										2016			
	Ongeschikt maken voormalige boerderij										2016			
	Controle aanwezige steenmarter door ecooloog										2016			
Algemeen	Broedende vogels niet verstoren				2017									
	Neem bij twijfel altijd contact op met ecooloog ^{*2}	2016												
	Bijhouden logboek - borging maatregelen	2016												
Na realisatie verschillende onderdelen	Monitoren effectiviteit vleermuiskasten										2017			
	Monitoren effectiviteit kerkuilkasten		2017											

^{*1} - bij voorkeur in overleg met een terzake kundig ecooloog of lokale soortbeschermingsgroep

^{*2} - B. Voerman - Ecochore Natuurtechniek - 06-15904121

Ecologisch protocol - Overzicht te treffen maatregelen in de tijd. In hoofdstuk 3 zijn de afzonderlijke onderdelen beschreven.

BIJLAGE 1: LOCATIES COMPENSATIEMOGELIJKHEDEN

Figuur 1: Zoekgebieden compensatiemaatregelen.

- Groen - zoekgebieden in te richten steenmarterverblijf - 1 locatie noodzakelijk
- Oranje - zoeklocaties voor de vleermuiskasten - totaal 5 vleermuiskasten
- Blauw - zoeklocaties voor de kerkuilkasten - totaal 2 kerkuilkasten

BIJLAGE 2: UITGANGSPUNTEN OPHANGEN VLEERMUIS- EN KERKUILKASTEN

Vleermuiskasten

Door de sloop zullen 4 vleermuisverblijfplaatsen verdwijnen waardoor compensatie noodzakelijk is. Om de kans op vestiging te vergroten en een stabiele populatie te behouden wordt als uitgangssituatie een minimale compensatieverhouding van 1-4 gehanteerd. Hierdoor is het noodzakelijk dat minimaal 12 vleermuiskasten aan gebouwen of forse bomen in de omgeving worden gerealiseerd.

Uit recente uitspraken van Dienst Regeling blijkt dat kasten bestaande uit meerdere compartimenten, die daardoor afzonderlijke verblijven kunnen vormen voor meer individuen, als meerdere voorzieningen per kast kunnen worden gerekend. Indien in dit geval wordt gekozen voor kasten met drie compartimenten, zijn daardoor slechts 5 kasten noodzakelijk.

De exacte positionering voldoet aan onderstaande punten.

- Vleermuiskasttype Almodovar - Vivara, of soortgelijke ander kast. Hiervan worden 5 kasten opgehangen (3 compartimenten per kast);
- De kasten worden verdeeld over verschillende windrichtingen aangebracht waardoor variatie in microklimaat ontstaat.
- De kasten worden op minimaal 3 meter hoogte aangebracht.
- Binnen een straal van 4 meter voor de uitvliegopening mogen geen objecten als bomen of lichtbronnen worden geplaatst of dienen takken te worden verwijderd (bij het in bomen aanbrengen van de kasten) om zo een vrije en zo donker mogelijke in- en uitvliegopening te waarborgen.
- De kasten worden voor het nieuwe vliegseizoen aangebracht - voor maart.
- De kasten worden duurzaam behouden.

Kasttype: Almodovar
(bron: Vivara)

Voorstel gedeeltelijke compensatie.

Blauw: toegangsmogelijkheid creëren voor kerkuil tot een op zolder aan te brengen kerkuilkast
Zwart: mogelijke locatie vleermuiskast. Eventueel kunnen ook twee kasten naast elkaar worden opgehangen.

Kerkuilkasten

In het gebied wordt 1 rustlocatie verwijderd. Doordat deze locatie verdwijnt, is hiervoor compensatie noodzakelijk. Om de kans op vestiging te vergroten en een stabiele populatie te behouden wordt op twee locaties in de directe omgeving een combinatie van 2 kerkuilkasten opgehangen.

De kasten worden ruim voor het verwijderen van de huidige locatie aangebracht, bij voorkeur > 3 maanden, om de slagingskans te vergroten. Doordat het leefgebied niet significant veranderd is geen verdere inspanning noodzakelijk voor het inrichten van landschappelijke elementen.

De kasten dienen op een zo donker mogelijke zolder of in een kapschuur te worden aangebracht. De te behouden schuur biedt hiervoor in potentie geschikte mogelijkheden voor het plaatsen van 1 kerkuilkast. De locatie van de andere kast kan mogelijk op een nabij gelegen erf worden aangebracht. De kasten dienen duurzaam behouden te worden.